

Левицька Н.Є.

УДК 821

ПРОЗА Ю. ЛИПИ В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Упорядкований Л.Череватенком “Нотатник” є першим виданням прозового доробку письменника в Україні, раніше виходив у діаспорі а рядки передмови Л.Череватенка – першою спробою окреслити своєрідність і визначити мистецьку цінність новелістики Ю.Липи. У видавничій анотації до книжки заявлено: “Збірка оповідань і повістей Юрія Липи (автор кваліфікував свої твори як новели й ми дотримуємось авторського визначення жанру, розуміючи його умовність. – Н.Л.) ...є не лише найвищим прозовим здобутком автора, а й однією з вершин української літератури ХХ століття” [11, с. 2]. Поділяючи цю думку, варто все ж відзначити, що вона не підкріплена належними аргументами в есеїстичній передмові Л.Череватенка, присвяченій висвітленню життєвого шляху Ю.Липи, своєрідності його постаті й різножанровій (поезія, проза, драматургія, публіцистика, літературознавство) творчості письменника, де аналізу власне прозових творів приділено обмаль уваги.

Слід погодитися з Л.Череватенком, який зазначає із приводу новел, представлених у “Нотатнику”: “Написані безпосереднім учасником і свідком подій, вони самі по собі є документом епохи. Мало того, експериментуючи, Юрій Липа, здається, тут перепробував чи не всі жанри і способи подачі прозового матеріалу: психологічний, авантюрний, ліричний, химерний...” [11, с. 10]. Ці та інші цінні спостереження літературознавця мають переважно констатуючий і, сказати б, рекомендаційно-мобілізуючий та закличний характер, відкриваючи напрямки майбутніх досліджень прози Ю.Липи; однак, на жаль, Л.Череватенко цим здебільшого обмежується.

Упорядкований І.Скрипником “Збірник статей і матеріалів” [12], який також побачив світ із нагоди столітнього ювілею Ю.Липи, є аматорським за своїм рівнем, хоч містить, окрім численних помилок, цінний фактологічний матеріал. Але цьому збірнику, левову частку якого складають спогади про Ю.Липу та спроби інтерпретації його політичних і культурософських ідей, не вміщено жодної спеціальної статті, присвяченої прозовому доробку Ю.Липи.

Про те, які зрушення сталися в липознавстві за останні роки, свідчить підготовлена О.Янчуком осяжна “Бібліографія Юрія Липи” [13]. Однак це видання, як і ряд інших матеріалів, присвячених творчості Ю.Липи, не відзначається належною науковою ґрунтовністю. Наприклад, не зовсім зрозуміло, на яких підставах потрапила до бібліографічного покажчика стаття Д.Лихачова “Лицедійство Грозного. До питання про стиль його творів” [13, с. 2] і як саме стосується стиль прозових творів російського царя до стилю прози автора роману “Козаки в Московії” [7, с. 86]. Бібліографічний покажчик, упорядкований О.Янчуком, має низку інших, вад (безсистемність, відсутність чітких критеріїв відбору, неповнота, безпідставне повторювання одних і тих же гасел у різних розділах тощо), однак ми б не хотіли зосереджувати свою увагу на хибках, адже, як і в ряді інших матеріалів, присвячених творчості прозаїка, йдеться про перше наближення до аналізу його складної та багатогранної літературної спадщини.

Авторський доробок Ю.Липи досить активно досліджувався в діаспорі, де панувало усвідомлення ролі й значення постаті письменника і мислителя в історії українського письменства. “Ю.Липа своєю поставою й творчістю діяв оживляюче, не дивлячись на ніби “утопічність” його гасел і діяльності, – пише Л.Биковський. – Його вплив і значення для нації, помімо обмеженого, а то й підпільного, засягу діяння в ті часи... (йдеться про двадцяті–сорокові роки ХХ століття. – Н.Л.), можна б прирівняти до впливу творчості Т.Шевченка, що створив українську націю, до діяльності М.Грушевського, що підвів наукові й політично-державні підвалини під українство, а Ю.Липа, основувшись на здобутках славних попередників, ствердив істоту українства і його історичне призначення. Накреслив плян діяльності для української нації на століття вперед” [4, с. 10]. При тому, що певна частина діаспорної інтелігенції поділяла подібні гіперболізовані оцінки Ю.Липи, а з його творчим доробком українські емігранти мали змогу ознайомитися принаймні за довоєнними виданнями, “справа пізнання життя і творчості” Ю.Липи просувалася досить важко.

Особи, що знали Ю.Липу, були обізнані з його творчістю, відкликнулись на цю сумну звістку передовсім різними спогадами про покійного мислителя. Появилось у тодішній пресі також кілька розвідок про його життя і творчість, бо за життя Ю.Липи, поза полеміками й рецензіями, їх було обмаль. [...]

Були також перевидані й деякі твори Ю.Липи, на жаль, досить недбало, головню через скитальчі умови життя, наприклад, “Рубан” та “Кіннотчик” у 1946 році” [4, с. 10-11].

За свідченням Л.Биковського, інтерес до постаті Ю.Липи відродився в 1960-ті роки, коли Україна у складі СРСР (“хрущовська відлига”) й західний світ переживали оновні конструктивні процеси зростання громадської і мистецької активності, що відповідним чином позначилось і на діаспорній громаді, стимулюючи й активізуючи її діяльність. “Зрозуміло, – пише Л.Биковський, – що в цій наростаючій системі несвідомої та свідомої оборонної протидії, самоутвердження, консолідації нації, щораз то більше прокидається також і зацікавлення постаттю, думками та чинами, усією спадщиною Юрія Липи – “організатора української нації” (Ю.Косач)... До путеводних ідей, що їх голосив цей визначний *всеукраїнець*. Отже, ми є свідками й учасниками відновлення “липознавчих” законів, що перервались у кінці 1940-х рр.” [4, с. 12].

Л.Биковський повідомляє у своїй статті про задуми видання повного зібрання творів Ю.Липи, які не були реалізовані у п'ятдесяті роки. Втім, 1955-го року видавництво “Україна” в Детройті здійснило перше перевидання “Нотатника” у складі всіх трьох томів, а видавництво “Українець” у Парижі перевидало 1957-

го року роман Ю.Липи “Козаки в Москові”. “Пізніше, – зазначає Л.Биковський, – в деяких колах українського громадянства у Філядельфії, цьому поважному осередку української еміграції в США, організувалась ініціативна група з професором Іваном Коровицьким у приводі. Вони задумали також (перший задум повного видання творів Ю.Липи датується початком п'ятдесятих років і належить Ю.Тищенко, письменнику й видавцеві, колишньому особистому секретареві М.Грушевського – Н.Л.) видати повне зібрання творів Юрія Липи. Знайшли охочих фінансувати цей задум. Але організатори опинилися перед неможливістю зібрати всі твори Ю.Липи. Річ у тому, що поза окремими творами, які були опубліковані у вигляді книг, брошур, збірників, значна частина Липиних дрібних творів (віршів, драм, прози, з ділянки театру, публіцистики, полеміки, рецензій, заміток, статтів, різних причинків і т.ін.) розпорошена по часописах, календарях, збірниках в кількох країнах [4, с. 13].

Ці проблеми залишаються не вирішеними й у незалежній Україні. Відсутність повного видання творів Ю.Липи, оснащеного відповідним науковим апаратом, коментарями, примітками тощо ускладнює дослідження будь-якого напрямку художньої творчості письменника, а вибірково й поверхове ознайомлення з окремими фрагментами спричинює однобічні й поверхові інтерпретації, що ними рясніє сьогоденна література, присвячена Ю.Липі. Цілком очевидно, що надходить другий етап освоєння творчого доробку письменника, що полягатиме в системному науковому аналізі, зіпертому на знання всього масиву художніх і культурософських творів Ю.Липи.

Труднощі, пов'язані з перевиданням творів письменника, акцентує еміграційний дослідник М.Антонович у рецензії на видання поезії Ю.Липи, упорядковане Є.Маланюком [8], торкаючись і причин упередженого ставлення до Ю.Липи в українській діаспорі, які замовчує Л.Биковський. Зокрема, погоджуючись із Є.Маланюком у тому, що Ю.Липа “як поет справді мало відомий”, М.Антонович пише: “На це склався цілий ряд причин: еміграційні умови, глибина думок і символики, а часом неясне висловлювання думки не сприяли розумінню його поезії широкими колами. Але одна з найголовніших причин його невеликої популярності як поета була та, що Ю.Липа не був міцно й тривало прив'язаний з будь-яким політичним рухом чи напрямом. Він був просто українцем. І великим українцем. Для кіл УНР 1930-их років він був надто націоналістичним, для націоналістів він був замало націоналістичним, а для Д.Донцова він був мало не зрадником, зокрема, після того, як розійшовся з “Вісником” в середині 1930-их років. Зближення Ю.Липи з містичними церковними колами наприкінці 30-их років також було досить випадковим явищем.

Сталося так, що жодне середовище після другої світової війни не було зацікавлене в популяризації Ю.Липи як поета” [8, с. 18].

Щось подібне спостерігаємо й сьогодні у ставленні до Ю.Липи-прозаїка. Справді, оприлюднення його новел не викликало у літературознавстві такого ж інтересу, як, скажімо, видання в Україні прозового доробку В.Барки чи Т.Осьмачки (повість В.Барки “Жовтий князь” навіть увійшла до шкільних хрестоматій, розлогі розвідки й монографії, присвячені трилогії Т.Осьмачки написали В.Шевчук, М.Слабошпицький, Н.Зборовська та ін). Причини цього до певної міри пояснює стаття М.Ільницького “Не за критеріями інших” [5], зміст якої розкрито в її заголовку. Цілком очевидно, що для модерністів і постмодерністів Ю.Липа недостатньо модерний, тому міцно стояв на засадах національних культурних традицій і досить різко виступав проти “гістєричного” М.Хвильового, який трактував ці “просвітянські” традиції як прояви хуторянства, провінціалізму, етнографізму, малоросійщини тощо: “Липа вважає, що з традиціями народу треба бути обережним, – зазначає з цього приводу Б.Стебельський. – Сьогодні пережиток, нікому не потрібний, може завтра бути елементом, що відкриває не лише карту історії, але й стає елементом нової культурної конструкції у розвитку духовності народу. Віджиті елементи етнографії забувати не треба, якщо вони скріплюють навіть механічну єдність народу” [10, с. 288].

...З легкої, хоч гістєричної руки М. Хвильового почалися напади на “просвітянство”, а в кінці і взагалі на “єдність механічну”. Цікаво, як би могли попросту зрозуміти не одного доктринера з “наших” ці тисячі селянських синів, що масово поринають в українську культуру, коли б якраз не перейшли перед тим, власне, “просвітянської” школи чи самої “Просвіти”, чи “просвітянського” духа сучасної української преси?” [10, с. 288].

У цитованому фрагменті з тексту Ю.Липи, з огляду на тему дисертаційного дослідження, особливо зацікавлює наступна думка про названого письменником “Великого Збірного Українця”, а в прийнятніших і точніших термінах – про національний характер: “...І коли маємо говорити про найвищу єдність українців, єдність не сумаричну, не доктринальну чи етнографічну, то передусім мусимо знайти дорогу до свого Великого Збірного Українця, і то знайти його в сучасності” [10, с. 288].

Ю.Липа відстоював ідею “споглядання”, отже, й художнього дослідження національного характеру “знутри”, “від засад”. “Протиставним до цієї теорії споглядання “знутри” є теорія бачення “ззовні”, – зазначає Б.Стебельський. – Батьком цієї теорії, за свідченням Липи, був Куліш” [10, с. 289]. Критик наводить фрагмент із тексту Ю.Липи, в якому письменник і мислитель гостро засуджує теорії “зовнішньої” інтерпретації історії, культури України й національного характеру українця: “...Куліш, поет і перекладач Шекспіра, кидав в лице своїй расі (Ю.Липа вживав поняття “раса” у значенні “народ”, “нація”, – Н.Л.): “народе без пугтя”. В ім'я індивідуальності західної німецько-англійської культури відкидає цілком культурну індивідуальність власної раси. Лишень тому, що вона не була німецько-англійською, обвинувачує Україну [10, с. 289].

Подібні думки, ясна річ, не сприймалися послідовниками П.Куліша й М.Хвильового, які протиставляли М.Куліша й Т.Шевченка, “Європу” і “Просвіту” і т. ін., як не сприймаються і в наші дні прибічниками прискореної “європеїзації” України згідно з чужими стандартами.

Інтерпретуючи ідеї Ю.Липи, Б.Стебельський констатує, що їх можна звести до остаточного висновку: “Єдина правда, що є, це дивитись у себе, бути самим собою, ставати самим собою” [10, с. 290]. Дослідник підкреслює також, що письменник сповідував принципи глибокого пізнання характеру народу й окремого представника народу, виходячи з його внутрішньої суті і своєрідності. Цей принцип Ю.Липа послідовно утверджував як ідеолог і як художник, поклавши в основу поетики характеротворення.

Прагнення заглибитись у національний характер, пізнати його в історичній ретро- й інтроспективі, у цілісності, повноті і своєрідності, вірогідно, для нього спонукало звернутися до прози творчості й відмовитися від поезії. “Талант поета давав Липі відчуття того, що для ума темне, давав йому силу інтуїції. Вивчення широкого матеріалу різних наук (Ю.Липа був фаховий медик, поглиблено студіював, окрім медицини, історію, соціологію, археологію, антропологію, психологію, філософію. – Н.Л.) озброювало його знання, що допомагало відчуте інтуїцією визначувати і утривалювати науковими критеріями фактів, – свідчить Б.Стебельський, далі знову підкреслюючи особливу зацікавленість Ю.Липи характером народу: – При цьому у Липи була розвинена велика любов до минулого свого народу, що казала дорожити теж і всім сучасним його та обережно відноситись до оцінок його історії, а вже, зокрема, до характеру народу і самого народу, що історію творив і пробудився з летаргу, щоб її творити “в добу люту, як вовчиця”.

Літературну творчість Липи-поета перейняв Липа-прозаїк” [10, с. 286].

Поезія Ю.Липи була високо оцінена авторитетними сучасниками: “свідчить Б.Стебельський. – В оцінці Донцова з Юрієм Липою прийшов у нашу літературу найбільший сучасний неоромантик і взагалі найбільший поет після Шевченка, Лесі Українки і Івана Франка. На думку Є.Маланюка, не могли б повийтися без Липи такі поети, як Яновський і Бажан, як Ольжич і Оксана Лятуринська” [10, с. 287].

Короткий нарис Б.Стебельського “Ю.Липа” є взірцем точної і глибокої інтерпретації ідей і творчості Ю.Липи. Приділивши належну увагу соціологічним і культурософським ідеям письменника та його поетичному доробку, дослідник лише згадує про його прозову творчість: “В 1931 році появилася роман “Козаки в Московії”, а в роках 1936–1937 три томи новель “Нотатник” [10, с. 286]. Через абзац після цього сухого повідомлення про дати видання прозових творів Ю.Липи автор визначає роль і місце Ю.Липи як літератора й теоретика політичної думки, обминаючи характеристику Липи-прозаїка: “Якщо Липа-поет виринає у нашій літературі на провідне місце сучасної нашої поезії, то Липа-соціолог виступає теж одним з найвидатніших теоретиків української політичної думки” [10, с. 287]. Б.Стебельський вважає прозовий доробок Ю.Липи менш вартісним порівняно з його поезією та ідеологією, або менш актуальним (не забуваймо, що книжка “Ідеї і творчість”, де вміщено цитований есей, побачила світ у знаменний для України рік здобуття державної незалежності).

У дослідженні Б.Стебельського відбито сформоване ставлення до Ю.Липи як до першорядного мислителя і поета, на підставі якого писав складається враження, ніби його прозові твори не досягали тих вершин, на відміну від поезії та політичної, історіософської і культурологічної публіцистики.

Можна здогадуватися, що прозові твори, зокрема, новели Ю.Липи, були досліджені в діаспорі, однак не варто ризикувати у ствердженні такого факту з огляду на труднодоступність (вірність, тимчасову) відповідних студій, за умови, якщо вони взагалі існують. Принаймні Л.Череватенко – на сьогодні найбільш обізнаний дослідник творчості Ю.Липи в Україні – не згадує у своїх розвідках жодної праці еміграційних літературознавців, присвяченої новелістиці Ю.Липи. Наведені в його передмові до “Нотатника” уривки з рецензій належать добі міжвоєнного двадцятиліття. З них можна зрозуміти, що проза Ю.Липи, на відміну від його поезії, викликала суперечливі, часто – різко протилежні оцінки. Особливо це стосується роману “Козаки в Московії”. Л.Череватенко наводить уривки “з деяких відгуків тогочасної преси”: “...М.Рудницький в газеті “Діло” зауважив: “Постаті героїв знебарвлені, шабльоново програмові [...] Роман [...] не рижниться від реферату [...] і є досить прикрою лектурою”. А ось думка газети “Слово”, що виходила у Вільно: “Цей новий том Липи, то боротьба й наука [...] Липа – то наука державної рації, виложена на історії минулого”. Журнал “Вісник” констатував: “Приємно вражає в Липи його велике знання доби та її побуту. Причому ця ерудиція не обтяжує роману і не робить його тяжкостраним. Навпаки, книжка читається легко... “Козаки в Московії” є одною з найбільш культурних історичних повістей, які в нас є”. Журнал “Перемога”: засвідчував, що “книга читається з почуванням, що огортає учасника бенкету: не сахаринову лімонаду п’ється, а важке еспанське вино, що товстою хвилею переливається в горло та буйним хмелем б’є в голову. Тут вам і бистроумні сентенції Франсівського Куаняра і Раблесівський регіт, і наша запорожська брава, і триумф державницької думки над приватами шляхти і пристрасть черні”. А С. Доленга в журналі “Ми” писав: “В порівнянні з тим, що в нас на літературному гумні молотять і віють – “Козаки в Московії” добра й цінна книжка, на ціле небо вища від писань інших письменників в цій ділянці” [11, с. 10].

Історичний твір Ю.Липи, очевидно сприймався як, зразок ідеологічно загостреної прози у формі пригодницького роману. Художню вартість його ще належить дослідити (ця тема виходить за рамки нашого дослідження). Розмови про мистецькі особливості твору унікає і сучасна дослідниця С.Андрусів, обмежуючись чисто ідеологічним підходом: “Роман Ю.Липи “Козаки в Московії” уже в самому заголовку окреслює основну ідеологічну опозицію твору: Україна/Росія (Московія), а отже, і основний конфлікт у романі. Це теж різко відрізняє західноукраїнський історичний роман (повість) від українсько-радянського, де обов’язковим ідеологічним каноном було прославлення непорушної і вічної дружби “двох братніх народів”... [1, с. 168]. В іншому місці С. Андрусів відносить роман “Козаки в Московії” до “типових продуктів [...] масової культури”, ставлячи автора на одну дошку із другорядними галицькими белетристами: “Твори культових для наймасовішої галицької читацької аудиторії історичних бестселерів

А.Чайківського, В.Будзиновського, І.Филипчака, Ю.Липи, С.Ордівського, А.Лотоцького були типовими продуктами тодішньої масової культури, деколи не надто високої мистецької вартості, але саме вони і саме завдяки своїй масовості, популярності, можливо, найбільше спричинилися до глибокого прищеплення національної ідентичності масовій свідомості галицьких українців...” [1, с. 12].

Навряд чи науково коректними є твердження дослідниці про те, що одесит Ю.Липа був творцем “західноукраїнського історичного роману”. Мабуть, лише формально-ідеологічний підхід зумовив й інтерпретацію “Козаків у Московії” як продукту масової культури в одному ряді із тими справді маскультурними писаннями, за які ця книжка, на думку С.Доленги була “на ціле небо вища”.

Місце роману “Козаки в Московії” в українській літературі можна визначити, лише “вписавши” цей твір у широкий контекст української історичної белетристики та на підставі з’ясуванням його художньої вартості.

Навівши ряд оцінок роману в тогочасній пресі, Л.Череватенко обмежується лише стислим, але характерним фрагментом із відгуку С.Гродзинського на “Нотатник”: “...Це детально розроблені постаті, добрі і злі, позитивні й негативні, тих, що будували державу, і тих, що свідомо чи ні, її валили. Це безпристрасність майже лікарська...” [11, с. 11]. Схоже, сучасний дослідник поводить цитату тільки для того, щоб її спростувати: “Мабуть, з останнім твердженням можна і не погодитись: якраз пристрасність і пристрасть аж клекотять, джерелом б’ють з Липиних описів і характеристик. Надто вже боліли йому здобуття незалежності і розгром української держави” [11, с. 11].

Уже й із наведених прикладів можна скласти певне уявлення про суперечливість оцінок прозового доробку Ю.Липи, дотеперішню невиробленість об’єктивних аналітичних підходів, зокрема до новел, уміщених у “Нотатнику”. Однак і в цьому не варто поспішати з висновками: дослідження творчості Ю.Липи тільки починається і час для обґрунтованих узагальнень – попереду.

Прозу Ю.Липи можна оцінити, лише враховуючи соціокультурну ситуацію, в якій вона творилася, і в контексті світоглядних ідей, що їх сповідував автор.

Художні характери героїв Ю. Липи, як і характер письменника, невіддільні від історичної ситуації, в якій вони формувалися.

Поразка в національно-визвольних змаганнях тяжко переживалася їхніми безпосередніми учасниками, себто українськими емігрантами другої хвилі, до яких належав і Ю. Липа. “Не забуваймо, – пише Л. Череватенко: – жити і творити він мусив на еміграції, отже, довелося йому дихати “повітрям поразки”. Ю.Липа належав до кіл емігрантської молоді, яка прагнула продовжувати боротьбу за незалежність України, не вважаючи поразку остаточною, що засвідчує уривок зі спогадів Степана Копача: “Запам’яталась мені засада Юрія Липи, коли було 21–23 роки, поважна засада: він завжди серйозно зважував ситуацію на Україні і виступав проти напрямку, який побутував тоді в літературі під назвою “пораженчество”. На противагу пораженьським настроєм він закликав “вчитися на своїх помилках” [11, с. 18].

Для цього слід було насамперед осмислити причини поразки національної революції. Поет й есеїст Є.Маланюк так характеризує складну психологічну атмосферу, в якій опинилися молоді інтелігенти, що боролися зі зброєю в руках на боці УНР: “Як сталося, що ми, хоч духовно озброєні великими ідеями, опинилися в таборах для полонених? Як сталося, що ми, хоч ідейно непереможні, виявилися переможеними й безпорадними? Як сталося, що ми втратили Батьківщину, а Батьківщина втратила нас, своїх вірних синів?

Не було відповіді на ці запитання від наших командирів ані від тих політиків, які час від часу навідувалися до наших таборів. Єдиним шляхом знайти відповіді було зробити це самим ...” [9, с. 374].

Мабуть, найголовнішою причиною неприйняття, недостатньої оцінки з боку впливових політичних і культурних діячів цієї Липиної ідеології (як і його художніх творів) полягала в тому, що вона не вписувалася в систему тогочасних політичних і культурних протистоянь, несла в собі конкурентну загрозу тогочасним лідерам. Українська еліта виявилася неготовою навіть до об’єктивного аналізу поглядів Ю.Липи, не кажучи вже про те, щоб визнати чи прийняти їх. Через те і свого часу, і навіть сьогодні вони залишаються осторонь магістрального шляху еволюції української духовності. Це наклало свій відбиток і на критичну рецепцію новелістичної творчості письменника, щодо якої застосовано прийом майже цілковитого умовчання впродовж багатьох десятиліть.

Джерела та література:

1. Авксентьєва Г. Одещина в контексті літературно-естетичної думки Юрія Липи / Г. Авксентьєва, В. Колкутіна // Творчість Юрія Липи в культурно-історичному контексті ХХ століття : матеріали Всеукр. наук. конф. (м. Одеса, 27-28 квітня 2000 р.). – Одеса : Астропринт, 2000. – С. 69-73.
2. Андрусів С. Модус національної ідентичності: Львівський текст 30-х років ХХ ст. / С. Андрусів. – Тернопіль : Джура, 2000. – 340 с.
3. Антонович М. Нове видання поезій Юрія Липи / М. Антонович // Нові дні. – 1967. – № 210 (211), серпень. – С. 15-20.
4. Биковський Л. До справи пізнання життя і творчості Юрія Липи / Л. Биковський // Нові дні. – 1966. – №. 200, вересень. – С. 9-15.
5. Ільницький М. Не за критеріями інших / М. Ільницький // Ю. Липа: Голос доби і приклад чину : зб. наук. праць. – Львів, 2001. – С. 29-35.
6. Клен Ю. Ще раз про сіре, жовте і про Вісникову квадригу / Ю. Клен // Вісник. – 1935. – Ч. 6. – С. 416-442.
7. Липа Ю. Козаки в Московії / Ю. Липа. – Варшава, 1934.

8. Липа Ю. Поезія / Ю. Липа. – Торонто, 1967. – 292 с.
9. Маланюк Є. Книга спостережень : т. 2 / Є. Маланюк. – Торонто, 1966. – 462 с.
10. Стебельський Б. Юрій Липа / Б. Стебельський // Ідеї і творчість. Статті та есеї. – Торонто, 1991. – С. 284-292.
11. Череватенко Л. “Господь міцним мене створив і душу дав нерозділиму” / Л. Череватенко // Нотатник / Ю. Липа. – К. : Український світ, 2000. – С. 3-22.
12. Юрій Липа : зб. статей і матеріалів, приурочених 100-літньому ювілею з дня народження Юрія Липи. – Івано-Франківськ : Івано-Франківський держ. техн. ун-т нафти й газу, 2000. – 248 с.
13. Энциклопедия литературных героев : для вузов гуманитарного профиля / М. А. Абрамова, О. А. Алякринский, Л. Е. Баженова и др. ; сост., научн. ред. С. В. Стахорский. – М. : Аграф, 1998. – 496 с.